

рення почала із себе. Алла народилась і виросла в російськомовній родині. Навіть, навчаючись в Києві, на прохання батьків, була звільнена від уроків

наполегливою в цьому. Як згадували її друзі, Алла постійно читала україномовні твори, працювала із словниками, писала диктанти, робила вправи, ви-

З 1965 по 1968 роки в Україні йшли таємні та відкриті арешти, суди. У квітні 1968 року за підписом 139 осіб було надіслано лист найвищому радянському

був один із світочів нашого відродження шістдесятих років. Це була наша совість... її було вбито за те, що вона була нашою совістю». ■

Історичний календар

вересень

1 вересня 1939 р. розпочалася Друга світова війна. У ній брала участь 61 країна (80% населення Землі), воєнні дії відбувалися на територіях 40 з них. До військових формувань мобілізовано 110 млн. осіб. Загальна кількість втрат становила близько 60 млн. чоловік, із них безпосередньо на фронтах загинули 27 млн. СРСР вступив у війну на боці агресора. Протягом майже двох років Сталін проводив загарбницьку політику: війна проти Фінляндії, окупація Литви, Латвії, Естонії та належних Румунії Бессарабії і Північної Буковини.

17 вересня 1939 р. нападом на Польщу в Другу світову війну на боці нацистського Третього Рейху вступив Радянський Союз. 17 вересня 1939-го, відповідно домовленостям із Німеччиною, на територію Польської держави зі сходу увійшли радянські війська (так званий «визвольний похід у Західній Україні та Західній Білорусії»), порушивши договір 1932-го про ненапад. Того ж дня ними були зайняті Тернопіль та Рівне, наступного — Коломия, Станіславів (Івано-Франківськ) та Луцьк.

З перших днів вересня в СРСР проводилась прихована мобілізація, для прикриття якої 7-го розпочалися «Великі навчальні збори». Війська таємно концентрувалися поблизу кордонів. 14 вересня радянське керівництво поінформувало Німеччину про готовність

Червоної армії до початку військових дій. На що наступного дня отримало вітальну телеграму з Берліна.

Армія вторгнення налічувала понад 600 тисяч військових, 4700 танків, 3300 літаків. Наступ розпочався 17 вересня о 5:00. Військові дії відбувалися у повній співпраці Вермахту і Червоної армії. Агресори обмінювалися інформацією про дислокацію польського війська на Прикарпатті та планували спільні операції для його знищення. До 20 вересня Львів був оточений нацистами, а 22-го — до міста підійшли підрозділи Червоної армії.

22 вересня 1939 р. відбувся спільний радянсько-німецький військовий парад Вермахту (19-й корпус генерала Гайнца Гудеріана) та Червоної армії (5-й корпус генерала В. Чущкова) у Бресті. 24 вересня радянські й німецькі війська здійснили спільну операцію з оточення польських з'єднань під Замостям. 28 вересня впала Варшава. Територіальний поділ Польщі між СРСР і Німеччиною був завершений 28 вересня 1939 р. підписанням договору про дружбу і кордон.

22 вересня 1939 р. у Бресті відбувся спільний парад Червоної армії та солдатів Вермахту. З перших днів Другої світової війська Гітлера і Сталіна діяли як союзники. Особливо чітко це спостерігалося в рамках військової операції із захоплення та поділу Польщі: є не один факт, коли солдати Вермахту і червоноармійці спільно роззброювали польські військові частини, координували авіа удари, поступалися одне одному захопленими територіями. Відомо також, що 1 вересня СРСР надав у розпорядження Німеччині радіостанцію

в Мінську, яка виконувала роль радіомаяка для наведення бомбардувальників Люфтваффе на польські міста.

Наступним прикладом такої «співпраці» стали і бої за місто Брест. Уже 14 вересня його захопили бійці 19-го моторизованого корпусу Вермахту під командуванням генерала Гайнца Гудеріана. 20 вересня наказ від радянського командування зайняти місто і Брестську фортецю отримала 29-а танкова бригада Семена Кривошеїна, розташована на той час у Пружанах. Того ж дня розвідка 29-ї танкової бригади зустрілася з командуванням німецького корпусу для узгодження деталей передачі Бреста та Брестської фортеці радянським військам. Передача була призначена на 22 вересня. Для того, щоб формалізувати акт передачі міста, німці наполягли на проведенні спільного параді німецьких і радянських військ. О 10-й ранку в урочистій атмосфері під супровід оркестру нацистський прапор було спушено, пізніше на цьому місці замайорів радянський.

Парад було призначено на четверту годину дня. На центральній вулиці Бреста спорудили імпровізовану трибуну, на якій зібралися німецькі та радянські командири на чолі з Гудеріаном та Кривошеїним вітати «переможців». Щоправда, Кривошеїн відмовився від участі в параді солдатів, оскільки напередодні бійці пройшли виснажливий марш (120 км при допустимих за тих умов 90) і мали не надто парадний вигляд. Тож Червону армію презентувала лише колона танків. Все це активно фотографувалося та фільмувалося німецькою стороною — за кілька днів сюжет про цей парад побачила вся Німеччина (і не тільки). Після параді німецькі вій-

ська залишили місто, передавши його під повний контроль радянським командирам.

28 вересня 1939 р. у Москві підписано Договір про дружбу і кордон між СРСР та нацистською Німеччиною. Переговори делегації тривали майже два дні. Йосип Сталін особисто брав участь. Підписали остаточний документ міністр закордонних справ Третього Рейху Йоахім фон Ріббентроп та нарком закордонних справ СРСР Вячеслав Молотов.

Згідно з домовленостями, до СРСР відходила територія Східної Галичини та Західної Волині. Німеччина отримувала такі українські етнічні землі: Лемківщину, Холмщину, Надсяння, Підляшшя. Понад 50% території міжвоєнної Польщі дісталось Радянському Союзові. Економічна частина договору передбачала, що СРСР забезпечуватиме Третій Рейх продовольством та воєнно-стратегічними матеріалами. Поставки нацистській Німеччині у 1939–1941 роках становили понад 40% усього радянського експорту.

Сталін влаштував прийом для німецької делегації. На її честь у Большому театрі показували «Лебедине озеро». Завершилося все пишним банкетом.

30 вересня перед відбуттям Ріббентроп зробив офіційну заяву для ТАРС. У ній, зокрема, йшлося: «Німецько-радянська дружба тепер встановлена остаточно. Обидві країни не допустять втручання третіх держав у східноєвропейське питання».

Сторінку підготувала
Олена ГУМЕНЮК

Історія

Вбили нашу совість

Так про Аллу Горську говорив В'ячеслав Чорновіл. Художниця Алла Горська – душа шістдесятництва, його мотор та совість. Вона була однією із тих, хто вперше заговорив про масові вбивства НКВД в 1930-х та виявила поховання розстріляних біля Києва. Вона не стояла осторонь, коли у 1960-х роках влада чинила тиск на її друзів і однодумців. Все її життя – це боротьба проти свавілля радянської системи.

І що найцікавіше, Алла мала би стати звичайним радянським елементом. Але щось пішло не так... Народившись 90 років тому в Ялті в родині чиновника, у дівчини було фактично безтурботне дитинство та юність. Її батько керував кіновиробництвом в Ялті, Одесі, Москві, Ленінграді та Києві.

Алла розвивала свої таланти. Навчалась 1946–1948 рр. у Київській художній школі імені Шевченка. У виборі фаху вагань не було: Горська вступила на живописний факультет Київського художнього інституту. Влітку 1952 р. вийшла заміж за студента цього ж навчального закладу – Віктора Зарецького, а через два роки, закінчивши інститут, працювала за фахом у галузі станкового й монументального живопису. Її твори експонувалися на виставках, вона пробувала себе у сценографії. Все йшло добре, аж поки не повів вітер змін.

Хрущовська «відлига» призвела до послаблення тотального контролю влади в СРСР. З великим ентузіазмом та вірою в реальні демократичні зрушення зустріли ці віянні молоді інтелігенти. Горська не просто перейнялася ідеєю відродження української культури, вона очолила цей процес. Перетво-

української мови. Однак в зрілому віці вивчила українську швидко. Була дуже

вчала вірші. Так, Лесь Танюк пізніше зазначав: «Якось я поцікавився: „А чому стався такий перехід?“. Алла відповіла: „Надходить мить, коли тобі раптом стає соромно. Вже десь із півроку як відчула: живемо безсоромним життям...“. Із пут цієї безсоромності вона й вирвалася».

Якраз Алла Горська і стала душею та головним рушієм київського Клубу творчої молоді «Сучасник», який виник на початку 1960-х років. Із Москви надійшла вказівка «очолити» ініціативу під егідою міського комітету комсомолу. В Жовтневому палаці організовано секції: кіно, театральна, письменницька, художня, музична. Попервах клуб існував без особливих перешкод, можливо, тому що не порушував національні проблеми. А через рік-два клуб прокинувся до національного життя. І спричинила це Алла Горська. Лесь Танюк згадує про ці події так: «Якось одного чудового дня сиділи ми у великій залі інституту, осіб п'ятдесят – шістдесят, аж раптом відчиняються двері й заходить великий гурт екстравагантних молодих людей: художники! Привела їх Алла Горська. Висока, коси хвилями, білий светр, сині брюки спортивного крою. Дуже голосна, життерадісна – вмить все переінакшила, і за кілька хвилин ми вже говорили про необхідність розвивати мистецтво української театральної афіші, про повернення до джерел та традицій, про необхідність рівнятися на самих себе...».

Та відлига тривала недовго. В другій половині 1960-х закрили клуб «Сучасник», почались гоніння влади на активних учасників дисидентського (політичні інакодумці, що не погоджувались з офіційним курсом компартії) руху.

керівництву, де висловлювалось занепокоєння арештами інтелігенції. Серед авторів листа була і Алла Горська. Реакція влади була неочікувано жорстокою. Різним формам переслідувань піддано «підписантів». Більшість учасників цієї групи покаялись і отримали догани.

Радянськими спецслужбами поширювались чутки, що начебто існують терористичні «бандерівські» організації під керівництвом Заходу. Однією з очільників такої організації називалась Алла Горська. Звісно, це був елемент тиску. Так само, як і фактична заборона працювати, виключення із Спілки художників України, постійне стеження та погрози. Алла Горська і за цих скрутних обставин намагалась триматись із останніх сил, проте ніколи не зраджувала своїх ідеалів. В листах до свого приятеля Опанаса Заливахи вона писала: «Підтягнули животи, бо перекрили фінансування, проте працюємо як вовки по 14 годин». І наче передрікала свою долю: «Краще бути похованим на цвинтарі людиною вбитою, ніж поза цвинтарем самогубцем-зрадником».

Якщо радянська система не могла «зламати» людину, то її просто фізично знищувала. Так і сталося з Горською. За офіційною версією художниця була вбита як сказав один із слідчих справи: «Убито одним ударом, професійно» 28 листопада 1970 р. своїм свекром. Однак міліцію не бентежив факт, що немічна стара людина, яка пересувалась із ціпком – свекор Алли, зміг проломити їй череп сокирою «з одного удару, професійно». На цьому справу і закрили.

Похорон Алли Горської перетворився на велелюдну демонстрацію. В'ячеслав Чорновіл тоді сказав про Горську: «Це